

Mezinárodní politické a vojenské organizace, orgány a opatření pro zvládání krizových situací

(OSN, NATO, EU, OBSE)

Potenciální možnost použití ozbrojených sil České republiky v různých operačních prostředích a za různých podmínek velení, řízení a mnohonárodního operačního začlenění se za poslední desetiletí dramaticky změnila. V rámci řešení krizových situací se mohou ozbrojené síly České republiky nebo jednotlivci v souladu s Chartou Organizace spojených národů a bezpečnostní politikou České republiky aktivně účastnit operací, vedených NATO, Evropskou unií (EU), Organizací spojených národů (OSN), Organizací pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (OBSE) nebo v rámci účelově vytvářených koaličních uskupení.

Pro plnění těchto úkolů budou ozbrojené síly ČR zpravidla působit mimo území České republiky v rámci koaličního uskupení. Výjimku tvoří asistenční operace k záchranným, monitorovacím, pátracím, přepravním a jiným úkonům na území ČR, které budou vedeny zpravidla autonomně na vlastním území.

Krizové situace se podle kategorizace OSN rozdělují na ty, které jsou způsobeny přírodními, technologickými a ekologickými živelními pohromami a na takzvané komplexní, které jsou zapříčiněny humanitární krizí v dané zemi, regionu nebo společnosti, kdy došlo vlivem vnitřního nebo vnějšího konfliktu k totálnímu nebo významnému rozkladu státních orgánů a institucí.

Konflikty, které vedou ke krizovým situacím, jsou ty, při nichž dochází buď k manifestaci nebo i použití násilí mezi soupeřícími zájmy. Ačkoliv může být celá řada příčin konfliktů, v zásadě se dělí především na ty, které jsou motivovány rozdílnými zájmy a na ty, které pramení z rozdílných hodnot.

Konflikty pramenící z rozdílných zájmů mohou nejčastěji vycházet z obchodních sporů, sporů o suroviny a sporů o mezinárodní nebo regionální status. V praxi jsou velmi často, i když ne vždy, řešitelné diplomatickým nebo politickým jednáním v rámci mírotvorných iniciativ a ukončeny za podmínek přijatelných pro všechny strany konfliktu.

Konflikty vyplývající z rozdílných hodnot jsou zpravidla motivovány spory o území nebo vyplývají z náboženských či etnických antipatií a mívají obecně hluboké kořeny a menší naději na smírné řešení.

Přestože se dá předpokládat, že bude význam mezistátních konfliktů v důsledku odstrašovacího potenciálu našich spojenců v budoucnu klesat, budou se i nadále vyskytovat a budou v důsledku možnosti použití smrtících a hromadných účinků zbraňových systémů potenciálně nebezpečnější. Vnitrostátní konflikty budou na druhé straně pravděpodobně častější, a to především vlivem trendů souvisejících s rostoucí globalizací. Schopnost působit v ozbrojeném konfliktu zůstane v dohledné budoucnosti hlavním nástrojem státní moci.

Krizové řízení je procesem ke zvládání krizí. K tomu existují nástroje a postupy jak v jednotlivých státech, tak v bezpečnostních orgánech a organizacích mezinárodního společenství. Jelikož se tento článek zabývá mnohonárodními operacemi, není v něm řešen systém krizo-

vého řízení v rámci České republiky, ale jen nástroje a postupy mezinárodního krizového řízení, které zásadním způsobem, vymezením mandátu pro případnou vojenskou operaci, ovlivňují podmínky působení vojenských sil a tedy i celkový charakter operačního prostředí.

K řešení krizových situací existuje celá řada nástrojů jak na úrovni jednotlivých států, tak i v mezinárodním měřítku. V ČR, jakožto demokratické zemi, má v tomto směru vůdčí roli vláda a parlament, případně prezident republiky. Pokud se objeví potřeba vyslat jednotky k řešení krizových situací v zahraničí, může o této skutečnosti rozhodnout vláda, a to jen do určitého počtu osob a na určitou dobu, jinak pouze Parlament ČR. Vzhledem k začlenění ČR do OSN, NATO, EU a OBSE se vždy jedná o širší koaliční úsilí, které je předem koordinováno na diplomatické nebo mezivládní úrovni.

Nejvýznamnějšími **mezinárodními organizacemi pro řešení krizových situací**, kterými se zabývá tento článek, jsou OSN, NATO, EU a OBSE.

Organizace Spojených národů (OSN)

Nejvyšší mezinárodní autoritou pro řešení krizí a konfliktů mezi státy nebo znepřátelenými stranami a pro odstraňování jejich následků je **Organizace spojených národů (OSN)**. Hlavní principy, týkající se řešení krizí, tak jak jsou formulovány v Chartě OSN, lze charakterizovat následovně:

- ❑ Hlavním účelem OSN je udržovat mezinárodní mír a bezpečnost a k tomu přijímat účinná kolektivní opatření pro prevenci a odstraňování hrozeb narušení míru a pro potlačení činů agrese nebo jiných porušení míru.
- ❑ Usilovat o řešení krizových situací prioritně mírovou cestou.
- ❑ Nic by nemělo autorizovat OSN k zasahování do záležitostí, které jsou ve výhradní vnitřní jurisdikci jednotlivých států nebo vyžaduje souhlas členů k urovnání krize v souladu s Chartou.
- ❑ Článek VI Charty řeší uspořádání sporů mírovou cestou, a v článku 36 předjímá i možnost, aby Rada bezpečnosti doporučila v kterékoliv fázi sporu přijetí vhodných postupů a metod urovnání sporu; důsledkem takových opatření je pak obvykle vyslání mise na podporu nebo udržení míru.
- ❑ Článek VII Charty řeší situace kdy je mír ohrožen, porušen nebo vzniká hrozba agrese; takové případy mohou být řešeny přijetím účinných ekonomických a diplomatických opatření nebo v případě, že by taková opatření byla neúčinná, použitím ozbrojených sil, k vedení operací na prosazení míru.
- ❑ V článku VIII týkajícím se regionálních uspořádání je dána možnost vytváření regionálních ujednání a uskupení zaměřených na opatření k udržení mezinárodního míru a bezpečnosti při dodržování účelu a principů OSN. Na tomto základě byly vytvořeny i organizace NATO, OBSE a Západoevropská unie (ZEU), jejíž úlohu v oblasti obranné a bezpečnostní politiky, rovněž v duchu Charty OSN, téměř plně přebrala v roce 2001 Evropská unie.

Hlavní úkoly Rady bezpečnosti OSN v oblasti krizového řízení jsou vymezeny takto:

- ❑ Udržovat mezinárodní mír a bezpečnost v souladu s principy a účelem Spojených národů;
- ❑ Prošetřovat všechny spory nebo situace, které mohou vést k mezinárodnímu napětí;

- ❑ Doporučovat metody k uspořádání takových sporů nebo termíny jejich urovnání;
- ❑ Zpracovávat plány na zřízení systému regulace odzbrojení;
- ❑ Indikovat existenci ohrožení míru nebo aktů agrese a doporučovat přijetí opatření;
- ❑ Požadovat aby členové OSN uplatnili ekonomické sankce nebo jiná opatření, včetně použití síly k předcházení nebo zastavení agrese;
- ❑ Provést proti agresorovi vojenskou akci.

Orgány krizového řízení OSN. Nejdůležitějším orgánem krizového řízení OSN je Rada bezpečnosti, která má 15 členů, z toho 5 stálých, přičemž k přijetí každé rezoluce je nutný souhlas nejméně 9 členů, včetně všech stálých. Na základě rezoluce č. 1373 (2001) byla kompetence Rady bezpečnosti rozšířena i o funkci **protiteroristického výboru** se zvláštním statutem, zaměřeným na boj proti mezinárodnímu terorismu.

K praktické přípravě na zvládání i k samotnému řešení krizových situací existují v rámci OSN dvě hlavní organizace. **Úřad pro koordinaci humanitární činnosti OSN** (UN OCHA - UN Office for the Coordination of Humanitarian Affairs) koordinuje aktivity vládních a nevládních organizací při poskytování humanitární pomoci při krizových situacích, způsobených konflikty a přírodními nebo technologickými katastrofami. **Odbor mírových operací OSN** (UN DPKO - UN Department of Peacekeeping Operations) je organizační prvek pro koordinaci opatření souvisejících primárně s vedením operací na udržení míru.

Hlavním posláním odboru mírových operací OSN (UN DPKO) je pomáhat členským zemím a generálnímu tajemníkovi OSN v úsilí o udržení mezinárodního míru a bezpečnosti. K jeho úkolům patří plánování, příprava, koordinace a řízení operací OSN na udržení míru s cílem efektivního splnění vydaného mandátu. Kromě toho poskytuje také pomoc v otázkách vojenských, policejních, odminovacích, logistických a administrativních ve prospěch politických misí a misí na budování míru.

Ačkoliv je každá operace na udržení míru vymezena řadou úkolů obsažených v příslušném mandátu, všechny mají společný cíl: zmírnit lidské utrpení a vytvořit podmínky a nástroje pro udržení míru. V operacích na udržení míru mohou působit různé složky, včetně vojenské, a to buď ozbrojené nebo neozbrojené i různé civilní složky, pokrývající celou škálu rozmanitých funkcí a odvětví. V závislosti na vydaném mandátu jsou mise OSN na udržení míru zaměřeny zpravidla na:

- ❑ Rozmístění sil k zabránění vypuknutí konfliktu nebo jeho rozšíření přes státní hranice.
- ❑ Stabilizaci konfliktní situace po dosažení příměří a vytvoření podmínek k dosažení mírové dohody mezi znesvářenými stranami.
- ❑ Pomoc při implementaci komplexní mírové dohody.
- ❑ Vést státy nebo územní celky po přechodnou dobu k nastolení stabilní vlády, založené na demokratických principech, dobré samosprávě a ekonomickém rozvoji.

Přehled mírových operací, které v době zpracování článku DPKO OSN koordinuje, je uveden na následujícím obrázku, doplněném o tabulku počtu vojáků a civilistů, které v nich působí viz obr. na následující straně).

Kromě operací na udržení míru se OSN v současné době angažuje v deseti politických misích a misích na budování míru. Z nich jsou nejvýznamnější mise OSN na pomoc Afghánistánu (UNAMA - United Nations Assistance Mission in Afghanistan) a mise OSN na pomoc

Iráku (UNAMI - United Nations Assistance Mission for Iraq). Pokud v misích OSN tohoto typu působí vojáci, tak pouze ve funkcích vojenských poradců. Ačkoliv je UNAMA politickou misí, je na rozdíl od ostatních, které řídí odbor pro politické otázky (DPA - Department of Political Affairs), řízena a podporována odborem mírových operací (DPKO - Department of Peacekeeping Operations).

V devadesátých letech došlo k prudkému poklesu v účasti vojenských jednotek na misích OSN, o čemž svědčí následující tabulka:

	červenec 1993	duben 1999
Počet misí OSN	14	14
Počet vojáků	73,267	9,140
Počet vojenských pozorovatelů	1,992	785
Počet civilních policistů	3,485	2,207
Celkem	78,744	12,132

Jak je patrné z předchozí tabulky, tak ve druhé polovině roku 1999 a v dalších letech došlo zejména vzhledem k vypuknutí rozsáhlých krizí v Africe k novému výraznému navýšení počtu vojenských jednotek i civilistů v misích OSN. Podíl členských zemí NATO na těchto operacích je dlouhodobě nízký a v současné době činí pouhých 6,6 %. Porovnání účasti jednotlivých zemí NATO je znázorněno v následující tabulce, kde je uveden souhrnný počet vojáků a civilních policistů jednotlivých zemí [1].

Země	Počet	Pořadí OSN	Pořadí NATO	Země	Počet	Pořadí OSN	Pořadí NATO
Polsko	721	20	1	Francie	599	21	2
Velká Británie	399	29	3	USA	363	30	4
Kanada	327	32	5	Slovensko	301	35	6
Německo	295	36	7	Turecko	290	37	8
Španělsko	255	38	9	Rumunsko	231	40	10
Itálie	194	44	11	Maďarsko	110	51	12
Portugalsko	61	57	13	Dánsko	61	58	14
Bulharsko	61	59	15	Norsko	53	63	16
Česká republika	29	72	17	Řecko	26	73	18
Nizozemsko	24	76	19	Belgie	18	81	20
Slovinsko	16	84	21	Litva	8	91	22
Estonsko	2	102	23				

K velmi významným aktivitám OSN v novém tisíciletí patří nepochybně boj s terorismem, kodifikovaný především rezolucí OSN č. 1373 z 28.9.2001, založenou na znění článku VII Charty OSN, týkající se ohrožení mezinárodního míru a bezpečnosti. Rezolucí 1373 byl také zřízen **protiteroristický výbor** (CTC - Counter-Terrorism Committee), tvořený všemi 15 členy Rady bezpečnosti. CTC monitoruje implementaci rezoluce všemi státy a usiluje o zvýšení schopností států bojovat s terorismem. Není sankčním výborem a nevytváří seznam teroristických organizací ani jednotlivců. Specifické úkoly boje proti terorismu plní také **pracovní skupina pro utváření politiky boje s terorismem**. Kromě toho Generální shromáždění OSN přijalo rezolucí č. 56/261 Akční plán implementace Vídeňské deklarace o zločinu a sprave-

dlnosti k plnění výzev 21. století. Hlavní úkoly tohoto plánu plní v součinnosti s ostatními relevantními organizacemi a Úřadem právních záležitostí Sekretariátu OSN **Středisko prevence mezinárodního zločinu Úřadu OSN** pro otázky drog a zločinu.

Orgány krizového řízení NATO

Hlavním účelem NATO je chránit svobodu a bezpečnost všech svých členů politickými a vojenskými prostředky v souladu se Severoatlantickou smlouvou a Chartou OSN. Závazek jednat v souladu s Chartou OSN je zdůrazněn hned v prvním článku Washingtonské smlouvy [2]. Důležitost krizového řízení v rámci NATO je zdůrazněna mezi jiným v nové Strategické koncepci z roku 1999, kde je krizové řízení identifikováno jako jeden z nejdůležitějších bezpečnostních úkolů Aliance.

Strategická koncepce uvádí, že za účelem zvýšení bezpečnosti a stability euro-atlantické oblasti je NATO připraveno, případ od případu a konsenzuálně, v souladu s článkem 7 Washingtonské smlouvy, přispět k efektivnímu předcházení konfliktům, i k aktivní účasti v krizovém řízení, včetně operací k řešení krizí. Udržení celkové schopnosti úspěšného řešení krizí je integrální součástí přístupu Aliance k ochraně míru a posilování bezpečnosti a stability v euroatlantickém prostoru.

Hlavní podstatou krizového řízení v rámci NATO jsou intenzivní konzultace za účelem hledání řešení formou konsenzu. Kromě Severoatlantické rady, jako vrcholného politického orgánu Aliance, se konzultace odehrávají ve Výboru obranného plánování podporovaném Politickou koordinační skupinou, Politickým výborem, Vojenským výborem a Výborem pro civilní nouzové plánování.

Orgánem pro koordinaci aktivit týkajících se partnerských zemí NATO, včetně těch, které jsou zaměřeny na otázky krizového řízení, je **Euroatlantická rada pro partnerství** (EAPC - Euro-Atlantic Partnership Council). K jejím nejvýznamnějším rozhodnutím reagujícím na zvyšující se hrozby terorismu po 11. 9. 2001 a jako opatření k implementaci rezoluce Rady bezpečnosti OSN (UNSCR - United Nations Security Council Resolution) 1373 patří nepochybně přijetí **Akčního plánu boje proti terorismu** na pražském summitu dne 22. 11. 2002.

Jako nástroj EAPC určený pro řešení krizových situací způsobených přírodními nebo technologickými katastrofami bylo v roce 1998 vytvořeno **Euroatlantické koordinační středisko pro zmírňování následků katastrof** (EADRCC - Euro-Atlantic Disaster Relief Coordination Centre). Česká republika se na toto středisko obrátila se žádostí o pomoc při odstraňování následků záplav v srpnu 2002. Dá se říci, že EADRCC plní v regionálním měřítku obdobnou funkci jako UN OCHA v celosvětovém rozsahu.

Pro zvyšování důvěry a spolupráce, především formou politických jednání a konzultací, existují v rámci NATO, vedle strategického partnerství s Evropskou unií a vedle EAPC, i některá exkluzivní partnerská fóra, jako je **Rada NATO-Rusko** (NRC - NATO-Russia Council), **Komise NATO-Ukrajina** (NUC - NATO-Ukraine Commission), série aktivit v rámci iniciativy zaměřené na spolupráci se státy jihovýchodní Evropy a dialog se státy oblasti Středozemního moře, rozšiřovaný po istanbulském summitu o státy širší oblasti Středního východu.

Hlavními milníky nově koncipované spolupráce mezi NATO a EU jsou **Deklarace NATO-EU o evropské bezpečnostní a obranné politice** a takzvaná ujednání „Berlín plus“. Jedná

se o zkrácený název komplexního balíčku dohod mezi NATO and EU, založených na závěrech washingtonského summitu. Je složen z Bezpečnostní dohody NATO-EU a souboru dohod zaměřených především na zajištění přístupu EU k plánovacím schopnostem, samotným silám a prostředkům NATO a na konzultační a koordinační mechanismy pro operace krizového řízení, vedené EU (CMO - Crisis Management Operations). Tyto dohody jsou vzájemně spojené takzvanou „Rámcovou dohodou“, která je základem praktické spolupráce obou organizací.

Ke splnění svého poslání a nových výzev, v souvislosti s radikálními změnami globálního bezpečnostního prostředí, Aliance intenzivně rozvíjí své síly a schopnosti. To se odráží v celkové transformaci spočívající především ve vzniku dvou hlavních velitelství, operačního a transformačního, s jasným rozdělením rolí a působností, v zásadní reorganizaci regionálních a subregionálních velitelství, v rozšíření koncepce CJTF (Combined Joint Task Forces - společné smíšené úkolové skupení) o novou **koncepci DJTF** (Deployable Joint Task Force - mobilní společné síly), ve vytváření sil rychlé reakce a řady expertních středisek.

Nové výzvy a požadavky na transformaci sil, koncepcí a schopností jsou komplexně rozpracovány ve **Strategické vizi NATO**. Zdokonalený systém krizového řízení NATO bude muset lépe odpovídat budoucímu strategickému prostředí, které bude ovlivňovat zejména rostoucí globalizace, stále technicky vybavenější asymetrické bojiště, vlivy demografických a ekologických změn, selhávající státy, radikální ideologie a nevyřešené konflikty.

Nejobecnějším opatřením pro úspěšné vedení budoucích operací je spojení politických, vojenských, civilních a ekonomických prostředků a jejich přizpůsobení požadavkům koordinovaného působení. To musí být doplněno širší, vícerozměrnou koncepcí bezpečnosti, zahrnující předcházení konfliktům, řešení krizí a jejich následků, udržování míru, podpora vytváření mírových podmínek, reakce na živelní katastrofy a humanitární pomoc. Zvýšení politického kreditu a pokračující potřeba udržení veřejné podpory bude vyžadovat rychlý úspěch s minimálními ztrátami a škodami. Jelikož bude trvalou součástí operací NATO působení v operačním prostředí i po ukončení bojů nebo konfliktu, musí být dále rozpracovány i příslušné doktríny a postupy pro takové činnosti.

Velký význam v soustavě nových úkolů zaměřených na zdokonalení systému krizového řízení má osm opatření, které se zaměřují na boj s terorismem. Tato opatření byla na žádost USA přijata poté, co NATO uplatnilo dne 12. 9. 2001 článek 5 Washingtonské smlouvy jako důsledek teroristického útoku proti USA den předtím. Tato opatření zahrnovala i nasazení prvků spojeneckého námořnictva ve Středozemním moři v rámci operace *Active Endeavour*, probíhající fakticky již od 6. října 2001, i když formálně zahájené až 26. října 2001. Hlavními úkoly jsou monitorování, patrolování, eskortování (především přes Gibraltarský průliv) a v případě potřeby i prohledávání podezřelých plavidel.

Další významnou vojenskou operací NATO, která vznikla jako důsledek opatření v boji proti terorismu a jejíž velení a koordinaci NATO převzalo v srpnu 2003, je **mise ISAF** (International Security Assistance Force - mezinárodní síly bezpečnostní pomoci) v Afghánistánu. Dlouhodobě nejvýznamnější pokračující operací NATO je ovšem mise KFOR v Kosovu.

V současné době je NATO připraveno, po koordinačních jednáních s orgány OSN a Evropské unie, poskytnout logistickou pomoc i jedné z dalších mezinárodních organizací, zaměřených mezi jiným i na řešení krizových situací, a to Africké unii při vedení mírové operace v regionu Darfur v západní části Súdánu. Pravděpodobné je také zapojení Evropské unie do vedení této operace.

Evropská unie

EU rozvíjí již od roku 1993, kdy byla v Maastrichtu podepsána smlouva o Evropské unii, **společnou zahraniční a bezpečnostní politiku** (CFSP - Common Foreign and Security Policy). Tehdejší verze Smlouvy o Evropské unii předpokládala, že EU, která neměla žádné vlastní vojenské schopnosti, požádá Západoevropskou unii (ZEU) o vypracování a implementaci plánovaných vojenských opatření ve prospěch EU. Řada důležitých změn byla následně zavedena přijetím amsterdamské smlouvy z roku 1997, která vstoupila v platnost v roce 1999. Na jejím základě byly do Smlouvy o Evropské unii zahrnuty petersberské úkoly, původně vymezené jako hlavní operační zaměření Západoevropské unie (ZEU), a přijata tzv. **evropská bezpečnostní a obranná politika** (ESDP - European Security and Defence Policy), která vedla k zániku vojenské struktury ZEU a vytváření vlastních obranných schopností Evropskou unií. Jejich vymezení dostalo první konkrétní obrysy při jednání Evropské rady v Helsinkách v prosinci 1999, kdy byla ve vojenské oblasti přijata následující hlavní politická rozhodnutí:

- ❑ Členské státy by v rámci dobrovolné spolupráce při operacích vedených EU měly být schopny do roku 2003 nasadit během 60 dnů a udržet po dobu jednoho roku vojenské síly v počtu až 60 000 osob, schopné plnit celou škálu petersberských úkolů.
- ❑ Budou vytvořeny nové politické a vojenské orgány a struktury schopné zajistit Unii nezbytné politické vedení a strategické řízení takových operací.
- ❑ Budou vytvořeny nástroje pro plnohodnotné konzultace, spolupráci a transparentnost mezi EU a NATO, beroucí v úvahu potřeby členských zemí EU.
- ❑ Budou vytvořeny podmínky proto, aby mohly, při respektování rozhodovací autonomie EU, přispívat do vojenského krizového řízení EU i ty evropské státy NATO, které nejsou členy EU a další státy, které projeví zájem.
- ❑ Bude vytvořen mechanismus pro civilní krizové řízení ke koordinaci a efektivnějšímu využití různých civilních prostředků a zdrojů současně s vojenskými pro potřeby EU a jejich členských zemí.

V rámci jednání Evropské rady v Laeken v prosinci 2001, Deklarací o operačních schopnostech, podle které je Evropská unie schopna vést v rámci krizového řízení některé operace, a dalšími vrcholnými jednáními, byly tyto vojenské ambice EU dále zpřesněny. Hlavní pozornost v rámci krizového řízení má být nadále zaměřena na tzv. **petersberské úkoly** (Petersberg tasks), což jsou úkoly humanitární a záchranné, úkoly podpory a udržení míru a úkoly bojových sil v krizovém řízení. Mezi specifické úkoly patří také soubor opatření, přijatých akčním plánem EU k boji proti terorismu.

Hlavní principy EU v oblasti společné zahraniční a bezpečnostní politiky jsou vymezeny v článku 11, titulu V smlouvy o EU následovně:

- ❑ Chránit společné hodnoty, základní zájmy, nezávislost a integritu Unie v souladu s principy Charty OSN.
- ❑ Všemi způsoby posilovat bezpečnost Unie.
- ❑ Chránit mír a posilovat mezinárodní bezpečnost v souladu s principy Charty OSN, jakož i v souladu s principy závěrečného helsinského aktu a cíli pařížské charty, včetně těch, které se týkají vnějších hranic.
- ❑ Podporovat mezinárodní spolupráci.

- ❑ Rozvíjet a upevňovat demokracii, právní pravidla, respektování lidských práv a základních svobod.

Smlouva o Evropské unii také definuje několik způsobů, jimiž jsou vymezené cíle naplňovány:

- ❑ Evropská rada má definovat principy a obecné návody pro realizaci CFSP.
- ❑ Vypracování a rozhodnutí o společných strategiích k vybraným zemím a regionům, které mají vymezovat cíle, trvání a zdroje, které bude daná strategie vyžadovat od EU a jeho členských zemí. Doposud byly vypracovány společné strategie pro Rusko, Ukrajinu, oblast Středozemního moře a pro mírový proces na Středním východě. Také o nich rozhoduje Evropská rada.
- ❑ Přijímání společných aktivit a postojů, o nichž rozhoduje Rada pro všeobecné záležitosti EU (GAC – General Affairs Council).

Vedle těchto pravidelných mechanismů udržuje EU pomocí svých zvláštních představitelů politickou účast ve vybraných krizových oblastech. Zvláštní představitelé byli jmenováni pro oblast Velkých jezer v Africe, pro Střední východ, pro Pakt stability [3] pro Makedonii, pro Etiopii a Eritreu, a pro Afghánistán.

Statut Evropské komise je ve většině bezpečnostních otázek obdobný jako jednotlivých členských států. V rámci zahraniční politiky EU je však plně odpovědná například za otázky obchodu a za činnosti při poskytování humanitární pomoci, rozvoje, rehabilitace a rekonstrukce, jakož i regulace případných sankcí, což vše spadá do oblasti takzvaného **civilního krizového řízení EU**. V jeho rámci je významnou specifikou EU ve srovnání s NATO mezi jiným i skutečnost, že EU intenzivně rozvíjí i schopnosti v oblasti civilního krizového řízení, s ambicí poskytnout pro plnění asistenčních úkolů v krizových oblastech až 5000 policistů, zatímco NATO se ve své civilní části zaměřovalo prozatím zejména na civilní nouzové plánování.

Komise spolu s Evropskou radou [4] spoluodpovídá za harmonizaci všech externích aktivit v oblasti vnějších vztahů, bezpečnostní, ekonomické a rozvojové politiky. Mezi nimi je pro úplnost třeba zmínit i oblasti předcházení konfliktům, odzbrojení a nešíření zbraní a mechanismy rychlé reakce. K důležitým instrumentům krizového řízení patří také element, zabývající se systematicky plánováním bezpečnostních opatření a včasným varováním o krizových situacích, jehož návrhy a doporučení v rámci rozhodovacího procesu krizového řízení jsou následně posuzovány politickým a vojenskopolitickým aparátem Unie.

Důležitým rámcem pro krizové řízení v rámci EU je **Společná deklarace o spolupráci mezi OSN a EU v oblasti krizového řízení** z roku 2003, která deklaruje zejména primární odpovědnost OSN za udržování mezinárodního míru a bezpečnosti, snahu EU přispívat k cílům OSN v oblasti krizového řízení a zájem na zdokonalení spolupráce v dané oblasti, včetně zřízení společných mechanismů pro konzultace otázek plánování, výcviku, komunikací a zobecnění zkušeností na pracovní úrovni.

I přes relativně velmi krátkou dobu existence ESDP Evropská unie vedla nebo vede již řadu operací. Ty, které byly již ukončeny, jsou *FYROM/Concordia* v Makedonii (FYROM – Former Yugoslav Republic of Macedonia) a *DRC/Artemis* v Demokratické republice Kongo (DRC – Democratic Republic of the Congo).

Ty, které v době sepisování článku probíhají, jsou: *EUFOR-Althea* v Bosně a Hercegovině (EUFOR – European Union Force); *Proxima*, jakožto operace civilní policie EU v Makedonii;

Eujust Themis coby mise EU v Gruzii k udržení právního pořádku (EU Rule of Law Mission to Georgia); *EUPM*, což je policejní mise EU v Bosně a Hercegovině (EUPM - EU Police Mission); *EUPOL Kinshasa*, jakožto policejní mise EU v Kinshase v Demokratické republice Kongo (EUPOL - EU Police Mission) a *Eujust Lex* coby integrované mise EU k udržení právního pořádku pro Irák (EU Integrated Rule of Law Mission for Iraq).

Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě

OBSE (angl. OSCE - Organisation for Security and Cooperation in Europe) je s 55 členskými zeměmi včetně ČR, ale také USA a Kanady, největší regionální organizací na světě. Její přístup k bezpečnostní politice je stále komplexnější a je založen na principu spolupráce. Tradičně zahrnuje celou škálu oblastí, souvisejících s bezpečností, včetně kontroly odzbrojení, preventivní diplomacie, opatření k vytváření důvěry a bezpečnosti, ochrany lidských práv, monitorování průběhů voleb a bezpečnosti ekonomické a životního prostředí. Zaměřuje se též na včasné varování, předcházení konfliktům, krizové řízení a obnovu činností a funkcí po ukončení konfliktu. Pro systém krizového řízení je charakteristický princip stejných práv všech členů a přijímání rozhodnutí na základě konsenzu.

Nově jsou posláni a bezpečnostní úkoly OBSE vyjádřeny v **Chartě OBSE k Evropské bezpečnosti** z 19. listopadu 1999, která obsahuje mezi jiným i širší bezpečnostní zaměření organizace.

Hlavní kroky a opatření, které představují přijetím Charty posun proti předchozímu zaměření OBSE, jsou zejména:

- ❑ Požadavek na posílení spolupráce mezi OBSE a dalšími mezinárodními organizacemi a institucemi, zejména pro lepší využití zdrojů mezinárodního společenství.
- ❑ Rozvinout roli OBSE v udržování míru za účelem posílení komplexního přístupu organizace k bezpečnostním úkolům.
- ❑ Vytvořit týmy pro rychlou expertní pomoc a spolupráci, a tím dosáhnout schopnosti rychle reagovat na požadavky poskytnutí pomoci a pro podporu velkých civilních polních operací.
- ❑ Rozšířit schopnost OBSE provádět aktivity policejního charakteru pro účely pomoci při dodržování zákonnosti.
- ❑ Zřídit operační středisko pro plánování a vedení polních operací OBSE.
- ❑ Posílit proces konzultací v rámci OBSE zřízením přípravného výboru jako součásti Stálé rady OBSE (Standing Committee of the OSCE Permanent Council).

Stejně jako Smlouva o EU se i Charta OBSE odkazuje ve svých východiscích na Závěrečný helsinský akt a Pařížskou chartu. V Chartě OBSE je deklarováno, že členské země usilují o svobodný, demokratický a více integrovaný prostor OBSE, ve kterém zúčastněné státy žijí v míru a jednotlivci a společnosti ve svobodném, prosperujícím a bezpečném prostředí. OBSE je ve své Chartě charakterizována jako regionální uspořádání ve smyslu článku VIII Charty OSN se zdůrazněním, že je primární organizací pro mírová uspořádání rozporů v rámci svého regionu a klíčovým nástrojem pro včasné varování, předcházení konfliktům, krizové řízení a rehabilitaci po ukončení konfliktu. Také se vymezuje jako regionální organizace komplexně zaměřená na konzultace, přijímání rozhodnutí a spolupráci. Charta obsahuje také závazek

členských států bránit propuknutí násilných konfliktů a uvádí přehled kroků, které mají vést k implementaci takovéhoto závazků.

Vedle politicko-vojenské dimenze, otázek krizového řízení, dialogu a spolupráce, je v Chartě velká pozornost věnována lidské dimenzi, tj. především otázkám lidských práv a svobod, dimenzi ekonomické a životního prostředí, otázkám zákonnosti a boje proti korupci, což dokazuje deklarovanou komplexnost přístupu k bezpečnostním otázkám v širším slova smyslu.

Přesto zůstávají i v současné době otázky politicko-vojenských aspektů bezpečnosti jádrem koncepce komplexní bezpečnosti OBSE. Hlavní směry úsilí v této oblasti jsou již dlouhodobě zaměřeny na odzbrojení, kontrolu zbrojení a opatření k posilování důvěry a rozvoje bezpečnosti jako součást celkového procesu posilování stability, průhlednosti a předvídatelnosti ve vojenské oblasti.

K hlavním společným instrumentům, určeným k dosažení stanovených bezpečnostních cílů, patří nástroje pro zdokonalení dialogu, polní operace, rychlá reakce, operační středisko, aktivity policejního charakteru, udržování míru a smírčí a arbitrážní soud.

O mandátu polních operací, které představují hlavní transformační prvek organizace umožňující hrát OBSE významnější úlohu při zlepšování míru a bezpečnosti a při vynucování požadavků OBSE, rozhoduje Stálá rada OBSE.

Pro efektivní předcházení konfliktům, krizové řízení a rehabilitaci po ukončení konfliktu, je zásadní schopnost rychlého nasazení civilních a policejních expertů. Pro tento účel využívá OBSE rychlých expertních týmů (týmy REACT), se širokým rozsahem civilních expertních profesí pro poskytování pomoci a spolupráce s cílem řešit problémy ještě před tím, než přerostou do krizových situací a v případě potřeby rychlého nasazení civilních kapacit pro udržení míru.

Operační středisko, jako součást Střediska předcházení konfliktům (CPC - Conflict Prevention Centre), má zdokonalit přípravu, plánování a zahajování polních operací i jiných bezpečnostních aktivit OBSE, včetně činnosti týmů REACT. Jeho úkolem je také součinnost s ostatními mezinárodními organizacemi a institucemi.

Mimo tradiční hlavní bezpečnostní funkce, kterými jsou polní operace, rehabilitace po ukončení konfliktu, demokratizace a monitorování lidských práv a průběhu voleb, začíná OBSE po přijetí Charty usilovat, v souladu s Chartou OSN, o rozšíření role i v oblasti udržování míru. Takové situace by měly být možné případ od případu a v případě konsenzu členských zemí by mohla hrát OBSE v tomto směru i vedoucí roli.

K hlavním partnerům s nimiž rozvíjí OBSE dialog a zvláštní vztahy patří jednak státy Středozemního moře a kromě toho Japonsko a Korejská republika.

Hlavní aktivity OBSE

Hlavní současné aktivity, které OBSE sleduje a vyhodnocuje, jsou:

- ❑ nejvyšší prioritou v posledních letech je boj proti nezákonnému obchodu s lidmi, malými a lehkými zbraněmi a drogami,
- ❑ kontrola zbrojení, kdy po skončení studené války došlo k obrovské nabídce nelegálně dostupných zbraní,
- ❑ kontrola a monitorování státních hranic, především v krizových oblastech,
- ❑ boj proti terorismu,

- ❑ předcházení konfliktům v širokém slova smyslu, přijímáním opatření již v době jejich vzniku, hledáním trvalých komplexních politických řešení v jejich průběhu a pomocí při rehabilitaci po ukončení konfliktu,
- ❑ demokratizace, tj. podpora demokratických procesů a pomoc členským zemím při budování demokratických institucí,
- ❑ ekonomické aktivity s vědomím, že ekonomická prosperita je základem stability zemí a se zvláštním důrazem na podporu zdravého ekonomického prostředí,
- ❑ vzdělávací programy jako nedílná součást úsilí o předcházení konfliktům a rehabilitaci po jejich ukončení,
- ❑ podpora sledování průběhu voleb,
- ❑ ekologické aktivity, zaměřené na zdravé životní prostředí ve vzduchu, ve vodě a v půdě,
- ❑ rovnost pohlaví z hlediska zabezpečování rovnosti příležitostí a integrace této problematiky do zákonných a praktických opatření,
- ❑ lidská práva s důrazem na otázky typu svoboda pohybu a vyznání, předcházení týrání a obchodování s lidmi,
- ❑ svoboda projevu,
- ❑ reforma ozbrojených sil,
- ❑ práva menšin, zejména v oblastech etnických napětí,
- ❑ policejní operace, jako nedílná součást úsilí v předcházení konfliktům a rehabilitace po jejich ukončení (tyto aktivity řídí především jednotka pro strategické policejní záležitosti),
- ❑ dodržování zákonnosti, jako součást úsilí o dodržování lidských práv, se nezaměřuje jen na právní rámec, ale i na respektování spravedlnosti, založené na lidské důstojnosti,
- ❑ tolerance a nediskriminace – orgány OBSE, jako je Úřad pro demokratické instituce a lidská práva (ODIHR - Office for Democratic Institutions and Human Rights), se soustavně angažují v boji proti všem formám rasismu, xenofobie, antisemitismu a diskriminace.

Stejně jako ostatní popsané bezpečnostní organizace, i OBSE má komplexní program boje proti terorismu. Ten je vyjádřen především bukurešťským akčním plánem pro boj s terorismem, přijatým Ministerskou radou OBSE dne 4.12.2001. Ten poskytl mandát pro vytvoření **akční jednotky proti terorismu** (ATU - Action against Terrorism Unit). Úkolem ATU je podporovat všech 55 členských zemí i úřad předsedy a generálního tajemníka v aktivitách prevence a boje s terorismem. Celkovým cílem jednotky je rychle a účinně reagovat na požadavky členských zemí na pomoc v boji proti terorismu, zejména v doplnění chybějících protiteroristických schopností v těchto zemích.

Bukurešťským akčním plánem se také účastnické státy zavázaly do konce roku 2002 podle možností přijmout 12 univerzálních protiteroristických konvencí a protokolů OSN. [5] Tento proces se realizuje se zpožděním, kdy k 22. 2. 2005 nebylo celkem osmnácti států dosud přijato 8 % těchto konvencí a protokolů (včetně ČR s dosud nepřijatým protokolem k opatřením proti financování terorismu).

Současné polní operace OBSE jsou geograficky děleny po oblastech a probíhají v následujících misích:

jihovýchodní Evropa

- ❑ přítomnost v Albánii
- ❑ mise v Bosně a Hercegovině
- ❑ mise v Chorvatsku
- ❑ mise v Srbsku a Černé Hoře
- ❑ mise v Kosovu
- ❑ doplňková mise ve Skopji

východní Evropa

- ❑ úřad v Minsku
- ❑ mise v Moldávii (Moldově)
- ❑ koordinační projekt na Ukrajině

Kavkaz

- ❑ úřad v Baku
- ❑ mise v Gruzii
- ❑ úřad v Jerevanu

Střední Asie

- ❑ středisko v Alma-Atě
- ❑ středisko v Ašchabadu
- ❑ středisko v Biškeku
- ❑ středisko v Taškentu
- ❑ středisko v Dušanbe

Poznámky k textu:

- [1] Údaje jsou vztaženy k 31. 3. 2005, kdy se v případě ČR jednalo o 16 vojáků a 13 civilních policistů.
- [2] Strany smlouvy se zavazují, v souladu s Chartou OSN, urovnat jakékoliv spory, do kterých mohou být zapleteny, uspořádat mírovými prostředky tak, aby nebyl ohrožen mezinárodní mír, bezpečnost a právo a zdržet se použití síly jakýmkoliv způsobem, který není v souladu s účelem Spojených národů.
- [3] Pro jihovýchodní Evropu; byl vytvořen z podnětu OBSE.
- [4] Pojmem **Evropská rada** (EC - European Council) se označují pravidelná setkání hlav států nebo vlád členských zemí Evropské unie. Byla zřízena společným prohlášením vydaným k závěru pařížského summitu v prosinci 1974 a poprvé se sešla v roce 1975. Evropská rada se nesmí zaměřovat s Radou Evropy (CE - Council of Europe), která je samostatnou mezinárodní organizací, nebo s Radou Evropské unie (CEU - Council of the European Union), obvykle nazývanou Radou ministrů (CM - Council of Ministers).
- [5] Tyto konvence a protokoly byly postupně přijímány v letech 1963 až 1991 v případech, že je přijalo 50 nebo více zemí.

Literatura:

The North Atlantic Treaty. Washington D.C., 4. 4. 1949.
Consolidated Version of the Treaty on European Union. *Official Journal of the European Communities*. C 325/5, 24. 12. 2002.
Strategic Vision: The Military Challenge. *NATO MC 324/1 (Final)*. 28. 5. 2004.
United Nations Political and Peace-Building Missions. *UN DPI/2166/Rev.21*, duben 2005.
Status of ratification by OSCE participating States of the 12 Universal Anti-terrorism Conventions and Protocols. *OISCE SEC.GAL/41/05*, 22. 2. 2005.
Informace z oficiálních internetových stránek OSN, NATO, EU a OBSE a další doplňkové informace, vyhledané na internetových stránkách.